

Јелица Р. СТОЈАНОВИЋ*
Универзитет Црне Горе
Филолошки факултет, Никшић

Оригинални научни рад
Примљен: 24. 4. 2025.
Прихваћен: 13. 6. 2025.

ПРЕЛАЗАК ПАТРОНИМА У ПРЕЗИМЕНА НА ПРИМЈЕРУ ПАШТРОВСКИХ ИСПРАВА

Циљ нашег рада је да на основу паштровских исправа сагледамо прелазак патронима у презимена, самим тим и придјева у именице. То је веома комплексан проблем, треба имати много историјскојезичког материјала што није баш тако често с обзиром на страдање и уништавање српских историјских докумената. Паштровске исправе нам ту пружају богату грађу на основу које можемо доћи до занимљивих закључака.

Кључне ријечи: паштровске исправе, Паштровићи, патроними, презимена, облици на -ов, облици на -овић; матроними.

Паштровске исправе представљају једно од богатијих наслеђа српског народног језика, нарочито из 16/17, па и 18. и 19. вијека. Највише докумената писано је и чувано у познатим паштровским манастирима (Градиште, Прасквица, Режевићи и Дуљево), али је доста тога сачувано и у породичним збиркама. Најбогатија збирка докумената чува се у манастиру Прасквица. Располажемо корпусом од око 800 исправа, мада нијесмо успјели да ексерпиримо корпус у цјелини, али јесмо репрезентативну грађу у ова четири вијека. За ову прилику бавићемо се преласком патронима на *-ић* у презимена, самим тим и придјева у именице. Облик на *-ић* у почетку је означавао „син оца” Владислављић (Владисавов син), а антропоними на *-ић* почели да значе презимена кроз 15. вијек, када су се почели преносити на сљедећу генерацију добијајући значење „Владимиров унук/потомак”. Значење имена по оцу облика на *-ић* потискује се, замењујући се инфиксом *-ов*, или генитивом (*Марко Вуков*, *Нико Стева Никова*, *Марко Вука Арменковића*). Облици на *-ов* почињу да преовладавају као патроними, потискујући облике на *-ић*, а облици на *-(ов) ић* добијају значење презимена. Дакле, како грађа показује, једно вријеме су

* jelicast@yahoo.com; <https://orcid.org/0009-0002-0979-8541>

и суфикси на *-ов* и суфикси на *-(ов)ић* имали значења патронима („син свог оца”) да би потом *-ов* остајало у значењу патронима, *-(ов)ић* се употребљавало и у значење и патронима и презимена, да би се потом уопштило у значењу потомка (било ког) и почињало да добија значење презимена. Паштровске исправе су свједок тих процеса.

У оквиру ових категорија посматраћемо формално-граматички тип именовања лица (творбену структуру) и семантички аспект (ономатолошко значење). Антропонимски систем Паштровића је драгоцјен, са многим посебним цртама, свједочанство је једне карике у историјском и ареалном континуитету српског језика.

Уз лично име у Паштровићима, судећи према паштровским исправама, иде, као обавезно, и патроним, изведен прије свега суфиксом *-ов* (*Ников*) (рјеђе *-[ов]ић*: *Новаковић*), или изражен генитивом, уколико се додаје презиме или други патроним, типа: *Нико Вујаков* (1588), *Нико Андрић* (1588), *Нико Гојка Хенуре* (1591), *Нико Рада Николина* (Грег., пр. зб./1592), *Нико Никца Никова* (П/1595, бр. 6), *Нико Милојевић* (ДАЦ Дав./1599), *Нико Буљаревић* (Грег., пр. зб./1603), *Нико Никмилевић* (П/1608), *Нико Марков Греговић* (ДАЦ Дав./1631), *Нико Франов* (П. пр. зб./1638.2), *Нико Франаљев* (П/пр. зб./1639), *Радо Алексе Бранковића*, *Радо Вуксанов Арменковић*, *Андрија Никца Голиша* (ДАЦ Грег./1672, бр. 18). Срета се и више у низу: *за стицем сином никца ника иванова давидовићемъ* П/1794, бр. 178 (221).

Овај однос намеће једно питање: однос суфикса на *-(ов)ић* и *-ов*, а посебно занимљиво питање јесте одредити када је суфикс *-(ов)ић* патроним, када презиме, односно када је од патронима почео да носи значење презимена, откад је од значења „син свог оца” добио значење „потомак дједа/предака”. Антропонимијски систем паштровских исправа умногоме је показатељ почетног стадијума, те може послужити као свједочанство како долази до формирања презимена. Према Радмилу Маројевићу, мушки патроними су се изводили од основе посесивног придјева од личног имена помоћу именичког суфикса *-ић* (у словенском наслеђу, српском, одн. српскохрватском), имали су у свом саставу посесивну придјевску морфему (*Владислав- – Владислављ – Владислављић*)¹, чиме се лице именује посредно, преко очевог имена (Маројевић 1984: 184), за разлику од прасловенског непосредног именовања (лично име): *Владислав*²: „Мушки патроними на *-ић* су жива категорија све до првих деценија XV века. На бази патронима на *-ић* формиран је основни тип српских презимена. Облици типа *Петровић*, *Петровићи*, поред значења

¹ „Српски феудалац друге половине XIV века Војислав Војиновић именује се тако зато што се његов отац звао Војин. Син Војислављевог брата Алтомана звао се Никола Алтомановић. Према томе, антропоними Војиновић и Алтомановић су патроними са значењем 'Војинов син', 'Алтоманов син', а не презимена. Син кнеза Лазара је Стефан Лазаревић. Антропоним Мрњавчевић, Вукашина и Угљеше Мрњавчевића такође није презиме, него име по оцу 'Мрњавчев син', изведено од личног имена (надимка) Мрњавац...” (Маројевић 1984: 186).

² „Прасловенски језик је имао, прво, лична имена, мушка и женска. Са формалне старне ова антропонимска категорија се одликовала одсуством посесивне придјевске морфеме (суфикса) у свом саставу. Са семантичке стране лична имена карактерише непосредна номинација: лице се личним или 'рођеним' именом именује непосредно, а не преко имена другог лица” (Маројевић 1984: 183).

’Петров син, Петрови синови’, добијају значење ’Петров потомак, Петрови потомци’, да би ово секундарно значење постало најпре основно, а затим једино. Тако су током XV века формирана српска презимена на -ић (Маројевић 1984: 186).

Према Маројевићу, антропоними на -ић почели да значе презимена кроз 15. вијек: „Неки средњовековни споменици показују да су се патроними на -ић преносили на следећу генерацију, што је сведочанство да су добили другог значење ’Владимиров син’, добио значење ’Владимиров унук (потомак)’, а патронимско значење облика на -ић потискује се, замењујући се генитивном синтагмом (односно инфиксом -ов)” (исто).

Суфиксу -ов (у значењу патронима) додаје се (или парира) суфиксу -ић (такође некадашњем патрониму) тако да се добија нови патроним (-[ов]ић), који паралелно почесто има и значење патронима („син свог оца”) и значење презимена („унук/потомак свог претка”).

У Паштровићима (судећи према паштровским исправама), имена су се понављала кроз покољења (нпр. *Нико Никца Никова*, П/1595, бр. 6; *Франо син Рака Франова*, П/1680, бр. 193), а у оптицају је био не тако велики број имена. Забиљежено је око 110 различитих имена којима је именовано око 700 лица.³

Шта нам се као опште мјесто намеће у антропонимијском систему Паштровића (судећи према нашем корпусу). 1) Обавезна је употреба патронима уз лично име (тип *Нико Марков/Марковић*); 2) Патроним је изведен прије свега суфиксом -ов (*Ников*) (уз могуће -(ов)ић: *Новаковић*), или изражен генитивом уколико се додаје патроним (на -ов) и(ли) презиме (*Нико Мара Стијепова / Никола Мара Грегловића*); 2а) Постоји и тим име + презиме (или патроним, остаје отворено питање) на -(ов)ић; 3) Нијесу ријетка презимена на -(ов)ић, а да су то (највјероватније) презимена (настала од не тако давних патронима), показатељи би био и то што се јавља лично име + патроним + презиме, а потом се антропонимијска одредница на -(ов)ић преноси код даљих потомака. Примјери нам показују да су у почетку имали значење патронима и облици на -ов и облици на -(ов)ић. Напоредо се употребљавају облици на -ов и на -(ов)ић, чак и у истом документу, а односе се на иста лица: *Вуко Новаков/Вуко Новаковић* (П/1598, бр. 114), *Стјепан Јунков/Стјепан Јунковић* (П/1610 и 1619), *Давид Вукашиновић/Давид Вукашинов* (П/1598), *Нико Никандровић/Нико Никандров* (П/1612, бр. 328), *Андрија Дабовић/Андрија Дабов* (1529, бр. 1), (*Нико Марка Вукова/Вуковића*), *Никола Буљаревић/Буљар* (ДАЦ Дав./1604), *Иван Голубовић/Иван Голубов* (П.Ц./1588, 1), *Вуко Радаковић/Вуко Радаков* (Грег., пр. зб./1591). Примјери су чести у 16. и 17. вијеку док касније овако паралелних примјера бива ријетко. 4) Облици на -ов почињу да преовладавају као патроними, потискујући облике на -ић, а облици на -(ов)ић добијају значење презимена. 5) Презимена у Паштровићима нијесу ријетка. Паштровиће, с обзиром да нијесу били под турском управом,

³ Међутим, фреквенција неких имена је велика тако да је помоћу 11 имена (5 двосложних на -о: *Нико, Вуко, Стијепан/Стјепан, Радо, Франо*, 6 хришћанских: *Никола, Стјепан, Лука, Андрија, Иван, Петар*) именовано близу 600 лица, док су остала имена мале фреквенције.

одликује чување и преношење презимена од раног периода кроз вјекове. Чести су случајеви низања, нарочито у 18. вијеку: име по оцу + име по дједи + име по праједи... (нпр. *Мило Никца Ивова Калуђеровић*, П.Ц./1684), при чему се име предака веома често понављало, нпр. *Нико Мара Ника Марова* (Стојановић 2018: 76).

У примјерима типа: *Нико Милојевић* (ДАЦ Дав./1599), *Нико Буљаревић* (Грег., пр.зб./1603), *Нико Никмилевић* (П/1608), такође остаје отворено питање да ли су облици на *-(ов)ић* патроними или презимена, а на њега се може одговорити само у ширем контексту (уколико је могуће утврдити да ли се уопштило на више генерације). *Нико Никмилевић* (П/1608), може бити и патроним и презиме, али већ примјери типа *Андрија Ника Никмилевића* (П/1611), тј. примјери који садрже лично име + патроним (на *-ов* или Гј.) + облик на *-(ов)ић* говоре у правцу формирања презимена на *-(ов)ић*. Таквих примјера има доста у *Паштровским исправама*: *Нико Марков Грегговић* (ДАЦ.Дав./1631), *Радо Алексе Бранковића*, *Радо Алексе Дмитровића* (П/1594,бр.9.), *Радо Вуксанов Арменковић* (ДАЦ. Грег./1672, бр. 18), *Иван Андрије Давидовића* (ДАЦ. Дав./1604), *Нико Пјера Харвојевића*, *Андрија Никчева Стјепковић* (П. пр. зб./1677). Међутим, и овдје то могу бити два патронима. Показатељ да постаје патроним јесу примјери типа *Радич Бранковић* П/1529, *Нико Алексе Бранковића* П.Ц./1588, потом *Нико Андров Бранковић* П, 1631, гдје се, ако је у питању иста пордица, јасно да се презиме преноси на потомка. Показатељ да се презимена почињу уопштавати јесте и то што у 16. и првој половини 17.в. има четири пута више обила на *-ов* и *-ин*, касније се повећава број примјера на *-ић* да би у 19. в. постао доминантан тип.

Оно што је показатељ да облици на *-ић* постају презимена, јесте и ако се исти облик на *-(ов)ић* употребљава кроз вјекове. Таквих примјера имамо у исправама, а најрепрезентативнији су примјери *Давидовић* и *Грегговић*, потом *Никошић*.

Презиме (можда у почетку и као патроним) *Давидовић* се сретa почев од краја 16. вијека па до 19, а и данас је то позната паштровска породица. Они су ми уступили и преко 100 исправа из породичне збирке. Били су свештеници, игумани, канцелари, па је тиме и уобичајеније да се стиче презиме. У примјерима гдје имамо презиме много се рјеђе сретa патроним јер је презиме гарант препознавања. Име *Давид* нијесмо срили у нама доступним паштровским исправама, облик *Давидов* није често забиљежен, што говори да то име није било распрострањено па је тиме мање заступљен патроним. За разлику од многих других имена која су јако фреквентна. Наводимо неке од примјера која нам могу бити показатељ овог процеса.

ми никола давидовић (Грег., пр.зб./1592); анђаша за маркомъ синомъ андрие давидовића (Грег., пр.зб./1592); *маря синя анђрије давидовића(а)* (П/Ц XVII, 58 1600); *стефанъ давидовић* (ДАЦ/Дав. XVII, 1604); *(и)ванъ анђрије давидовића* (ДАЦ/Дав. бр. 71, 1604); по ричи реченога *давида* (Дав./пр.зб. 246, 1654); *меѣс собѣ сѣѣѣ стипца давида* и *лѣкѣ давида* (П 282, 1680); *давидъ сѣпчевъ давидовић* (П/1784,бр.275); *за стипом сином никца ника иванова давидовићемъ* (П/1794, бр.178, 221); *иванъ давидовъ и негови синовци* (Грег. прив.зб./1750); *стане кѣи поѣа ивана давида давидовића* (Грег. прив.зб./19. в); ми ниже потъписати *митаръ мар. Давидовић* (Грег. прив.зб.1841);

ѿ моего покоинога ѿца попа марка давидовића моемъ братаниѣхъ симъ синъ моего истога брата попа стиѣпа давидовића (Грег. прив.зб.1841.4); ѿ маре жена лѣке никѣца иванова давидовића (П/1800, бр. 36);

О томе да је то веома рано устаљено презиме свједочио би и то што се наводе три, чак и четири, па и пет генерација са истим обликом на *-ић*: *давидъ сѣпчевъ давидовићъ* (П/1784, бр. 275; 189); *ѿ маре жена лѣке никѣца иванова давидовића* (П/1800, бр. 36); *ѿ стиѣпом синомъ никѣца ника иванова давидовићемъ* (П/1794, бр. 178; 221). И то што се у породичној збирци Давидовића, који су ми је љубазно уступили, налазе исправе од 16. до половине 19. вијека са овим обликом, такође свједочи о томе да је то презиме, тј. породично наслеђе.

Презиме Греговић се срета од почетка 17. вијека, потом редовно, а то презиме постоји и данас. Грего, као име није забиљежено, а облик са *-ов* (*Грегов*) једном, што би свједочио да то презиме потиче од имена Грего, а да презиме постоји од давнина. И из ове породице имамо свештена лица и канцеларе што је могло утицати да се презиме сачува, као и код породице Давидовић. Такође се збирка породице Давидовић чува као приватна збирка, с тим што је углавном предата архивима и манастирима:

баба попадина покоинога попа бошка греговића (П/Ц XVII в., 58); *крсто греговићъ* (П/прив.зб. XVII, бр. 104, 1614); преписих ѿ нико марков греговићъ (П/прив.зб., бр. 104, 1614); *ѿко греговићъ, нико марков греговићъ* (ДАБ Суђ, бр. 196, 1638); и *марѣкомъ степчевиѣмъ греговићемъ* (П/прив. зб. бр. 248, 1655); *попъ карсто греговићъ* (П/259, 1672); *ника марковаъ греговића* (ДАЦ Грег. 260, 1672); канзалиер стиѣпо греговићъ (П/Ц 261, 1673); *ѿ бошко станѣковъ и моѿ браћа греговићи* и с нашомъ матеромъ (ДАЦ Грег./1719, бр. 26); ѿ едне стране *марѣко вуков греговићъ* и неговѿ синови (ДАЦ Грег./1749, бр. 35); *ѿ паштровиѣхъ грабовицѣхъ ѿ кѣѣхъ керста милошева греговића* нота ѿ перѣне неговѣ несте жене неговѣ сина ника (ДАЦ Грег./пр.зб./1741. бр. 6); да се зна кѣако и ѿ стане кѣѣ покоинога ивана ѿгоре а жена законѣта шѣпира ѣурова греговића... (ДАЦ.Маин/бр 1865); *ѿ стиѣпо никѣвѣ и моѿ браћа греговићи иванъ и марѣковъ* (Грег. прив. зб./1758); *марѣко вуков греговићъ и неговѿ синови* (ДАЦ Грег./1749, бр. 35); *ѿ стиѣпо никѣвѣ и моѿ браћа греговићи иванъ и марѣковъ* (Грег. прив. зб./1758); *жена законѣта шѣпира ѣурова греговића* (ДАЦ Маин. 1865); *ѿ кѣѣхъ керста милошева греговића* (ДАЦ.Маин./бр. 6 1845).

О томе да ово постаје презиме свједоче и примјери у којима се преноси презиме са оца на сина, потом на унука: и *марѣкомъ степчевиѣмъ греговићемъ* (П/прив. зб. бр. 248, 1655); *ника марковаъ греговића* (ДАЦ Грег. 260, 1672); и *марѣкомъ степчевиѣмъ греговићемъ* (П/прив. зб. бр. 248, 1655); *попъ карсто греговићъ* (П 259, 1672); *ника марковаъ греговића* (ДАЦ Грег. 260, 1672).

И презиме Никошић срећамо од краја 16. вијека до данас. Име *Нико* је често у исправама, али *Никош*, од чега је изведено ово презиме, нијесмо забиљежили, осим у примјеру *андивши никошици* (П, бр. 82, 1609), што се у Паштровићима и данас често срета у значењу жена Никошева (*Никошевица*).

марка никошића (Грег., пр. зб./1598); заповиѣдамо *андивши никошици* (П, бр. 82, 1609); а *нѣкошићи*, давали св... (П/Див., бр. 159, 1630); *ниѣкоъ никошићъ* (канцелар који је написао више исправа) и *марѣко никошићъ* (П/бр. 190, 1637); *адрѣко никошићъ* (П/пр. зб.,

бр. 191, 1637); *ia маро никошић* бихъ плаћенъ (П/бр. 197, 1638); *ѿ* магазина никошића и *ѿ* запади башина никошића (Дав./пр.зб., бр. 246, 1654); *вско никошић* (Дав./пр.зб., бр. 291, 1683); *марко ннкошић* (П/1804,бр.201), *стнепо ннкошић ѿ рсжевић* (П/1878, бр. 174).

Примјере сретамо и из друге половине 19.вијека. Данас породица са тим презименом не постоји у Паштровићима, али се помиње и код Љубише, а како ми је један Паштровић посвједочио, у Паштровићима се мјесто Кастио Јањевац назива Кула Никошића.

Патрониме, а ни презимена по женама, према прегледаном материјалу, нијесмо забиљежили у паштровским исправама.

Дакле, да би се одредило кад нешто постаје презиме, треба узети већи број параметара. Накад је то прозирно, а некад није. Историјски континуитет паштровских исправа, и богатство, пружа нам обиље материјала за увид у историјски континуитет и закључивање. У Паштровићима веома рано патроними постају презимена. Та презимена, из разних разлога, нијесу сачувана до данас. Али нека имају континуитет од 16. вијека до данас. О томе нам свједоче и паштровске исправе.

Скраћенице

П – Манастир Прасквице,
ДАЦ – Државни архив Цетиње,
Дав. – Давидовић (породична збирка),
Грег. – Греговић (породична збирка),
Грег., пр. зб. – Греговић (приватна збирка).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Јовановић 2005:** Миодраг Јовановић, *Говор Паштровића*, Никшић: Универзитет Црне Горе.
Маројевић 1984: Радмило Маројевић, *Словенски антропоними, Оноματοлошки прилози*, V, 183–195.
Стојановић 2019: Јелица Стојановић, *Антропонимијски систем и антропонимијске категорије у паштровским исправама (16–19. вијек)*, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 48/175–89.

Jelica Stojanović

THE TRANSITION OF PATRONYMICS INTO SURNAMES ON THE BASIS OF
PAŠTROVIĆI CHARTERS

Summary

The Paštrovići charters are one of the richest legacies of the Serbian vernacular, particularly from the 16th and 17th centuries, with the 18th and 19th centuries not lagging far behind. They are of special importance with respect to the issue of the transformation of patronymics ending in *-ić* into surnames, and thus of adjectives into nouns. They provide abundant material in this regard.

As the evidence shows, for a certain period suffixes *-ov* and *-(ov)ić* both carried patronymic meaning ("the son of one's father"). Subsequently, however, *-ov* retained the patronymic function, while *-(ov)ić* came to be used both in a patronymic sense and as a surname, before gradually generalising in the meaning of "descendant (of any kind)" and beginning to acquire the value of a hereditary surname. The Paštrovići charters bear witness to these processes.

Thus, in order to determine when a patronymic becomes a surname, multiple parameters must be taken into account. At times the distinction is transparent, and at times it is not. The historical continuity and richness of the Paštrovići charters provide abundant material for insight into this development and for drawing conclusions.

In Paštrovići, patronymics very early developed into surnames. For various reasons, many of these surnames have not been preserved to the present day, although some exhibit continuity from the 16th century to the present, as attested in the said documents.

Keywords: Paštrovići charters, Paštrovići, patronymics, surnames, forms in *-ov*, forms in *-ović*, matronymics.